

Например: « – Шутить изволисте. Сочетаться законным браком с японской конкубиной? Погонят со службы. <...> Буду исторгнут из цивилизованного европейского общества. Нет уж, в одну повозку впрячь невозможно... И так всё отлично» [1, с. 247].

В данном случае пример фрагментарного цитирования из поэмы А.С. Пушкина «Полтава» (1829): «В одну телегу впрячь не можно / Коня и трепетную лань», включенного в речь героя, для подтверждения собственных мыслей о столкновении точек зрения, исключающих друг друга.

Таким образом, краткий анализ функционирования цитат в тексте романа «Алмазная колесница» показывает, что цитаты выполняют различные функции в зависимости от положения в тексте. В сильной позиции текста: семантическая, экспрессивная, обобщающая, текстообразующая, смыслообразующая, сюжетобразующая функции. Цитаты в слабой позиции выполняют характерологическую функцию, так как встречаются, в основном, в речи героев.

Становясь частью нового текста, цитата всегда модифицируется и в содержательном, и функциональном плане, подчиняясь общему замыслу другого субъекта речи. Цитата способствует установлению и поддержанию диалогических отношений автора с читателем, подчеркивает открытость текста в межтекстовое пространство и его связь с явлениями мировой культуры.

Перспективой нашего исследования является полный и всесторонний анализ особенностей реализации цитатных включений в произведениях Б. Акунина.

Литература:

1. Акунин Б. Алмазная колесница / Б. Акунин. – М.: Захаров, 2004. – 720 с.
2. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд / Науч. ред. П. Е. Бухаркин. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2014. – 442 с.
3. Арутюнова Н. Д. Чужая речь: «свое» и «чужое» / Н. Д. Арутюнова // Язык и мир человека. 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. Барт Р. От произведения к тексту / Ролан Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М., 1989. – С. 418.
5. Былинский К. И. Литературное редактирование: учеб. пособ. / К. И. Былинский, Д. Э. Розенталь. – М.: Флинта: Наука, 2011. – 400 с.
6. Литвиненко Т. Е. Интертекст и его лингвистические основы: на материале латиноамериканских художественных текстов: автореф. дис. ... доктора фил. наук: 10.02.05, 10.02.19 / Татьяна Евгеньевна Литвиненко. – Иркутск, 2008. – 34 с.
7. Петрова Н. В. Интертекстуальность как общий механизм текстообразования (на материале англо-американских коротких рассказов): дисс. ... доктора фил. наук: 10.02.19 / Наталья Васильевна Петрова. – Волгоград, 2005. – 395 с.
8. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности: [пер. с фр.]; / Н. Пьеге-Гро; [общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М., 2008. – 240 с.
9. Романовская О. Е. «Чужое» слово в русской постмодернистской прозе / О. Е. Романовская. – Астрахань: Астраханский государственный университет, Издательский дом «Астраханский университет», 2012. – 165 с.
10. Фатеева Н. А. Контрапункт интертекстуальности или Интертекст в мире текстов / Н. А. Фатеева. – М.: Агар, 2000. – 280 с.
11. Фоменко И. В. Цитата // Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / под ред. Л. В. Чернец. – М., 1999. – 496-507.

УДК 811.161.2:81'42:81'36

Н. А. Ковальська,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського», м. Одеса

МОВНІ ЗАСОБИ ДІАЛОГІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто категорію діалогічності як одну з головних категорій наукового тексту. Надано стислу характеристику найпоширенішим синтаксичним засобам вираження діалогічності. Проілюстровано прояви діалогічності в економічному дискурсі на матеріалі наукових статей українського журналу «Економіст».

Ключові слова: діалогічність, економічний дискурс, науковий текст, синтаксичні засоби.

LANGUAGE MEANS OF DIALOGICAL ORGANIZING OF MODERN UKRAINIAN ECONOMIC DISCOURSE

The beginning of XXI century is characterized by the activity of scientists in the study of cognitive and discursive nature of the texts of different styles. At the present stage of development of linguistics special interest category dialogicity as one of the main categories of text. The basic approach in the study of dialogicity is to examine the dialogue as a form of speech that is characteristic mainly for the oral type of communication and conversational style. But the presence of in the written scientific texts but the author also imaginary reader, who sent a message indicative of their verbal interaction and verbal communication of scientists and points to the dialogic nature of written scientific speech. The views of M. M. Bakhtin and other researchers on the dialogic nature of communication promoted formation in the functional style of thought that verbal communication in general dialogical, dialogism and is a form of existence of the language in question. This gives grounds to ascertain the presence of dialogicity in scientific texts.

The lack of specific linguistic research devoted to the consideration of pragmatic expressive syntactic means dialogical organization of scientific speech of the modern Ukrainian economic discourse, determines the relevance of this article. The article discusses the category of dialogicity as one of the main categories of scientific text. The short characteristic to the most widespread syntactic means of dialogicity. Demonstrated by manifestations of dialogicity in the economic discourse on the material of scientific articles of the Ukrainian magazine «The Economist».

Keywords: dialogicity, economic discourse, scientific text, syntactic means.

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ДИАЛОГИЧНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

В статье рассмотрена категория диалогичности как одна из главных категорий научного текста. Дана краткая характеристика самым распространенным синтаксическим средствам выражения диалогичности. Продемонстрированы проявления диалогичности в экономическом дискурсе на материале научных статей украинского журнала «Економіст».

Ключевые слова: диалогичность, экономический дискурс, научный текст, синтаксические средства.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. релевантний активністю науковців у дослідженні когнітивної та дискурсивної природи текстів різного стилю. На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливий інтерес становить категорія діалогічності як одна з головних текстових категорій. Основним підходом у вивченні діалогічності є розгляд діалогу як однієї з форм мовлення, характерної головним чином для усного виду спілкування та розмовного стилю. Наразі, у науковому мовленні переважає монологічне мовлення. Проте наявність у писемних наукових текстах окрім автора ще й уявного читача, на якого спрямоване повідомлення, свідчить про їхню мовну взаємодію, а також мовну комунікацію вчених і вказує на діалогічну природу писемного наукового мовлення.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У 20-х роках ХХ століття завдяки працям В. В. Виноградова, М. М. Бахтіна, Л. В. Щерби, Л. П. Якубинського та ін. було закладено теоретичний фундамент досліджень діалогічної природи текстів. Подальші загальнотеоретичні вивчення діалогічності продовжили у 1940-50-их роках Б. О. Ларін, М. Л. Міхліна, Н. Ю. Шведов та ін. Кінець 60-х років позначився збільшенням інтересу лінгвістів до аналізу діалогічного мовлення різних функціональних стилів: розмовного, художнього, наукового, публіцистичного. Зокрема, питання наявності діалогічності в писемному науковому тексті присвятили свої розвідки О. О. Баженова, М. М. Кожина, Н. О. Красавцева, Л. В. Красильникова, Л. В. Славгородська та інші.

Відсутність спеціального лінгвістичного дослідження, присвяченого розгляду експресивно-прагматичних синтаксичних засобів діалогічної організації наукового мовлення сучасного українського економічного дискурсу, зумовлює актуальність нашої наукової розвідки.

Метою нашої статті є дослідити мовні засоби діалогічної організації сучасного українського економічного дискурсу. Зважаючи на мету дослідження, визначено ряд **завдань**: 1) розкрити сутність поняття «діалогічність», «діалогічне мовлення»; 2) розглянути діалогічну природу наукових текстів; 3) надати стисло характеристику найпоширенішим синтаксичним засобам діалогічної організації сучасного економічного дискурсу; 4) проілюструвати прояви діалогічності в економічному дискурсі на матеріалі наукових статей українського журналу «Економіст».

Виклад основного матеріалу дослідження. У світлі антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики категорія дискурсу посідає одне з чільних місць. Це пояснює необхідність вивчення природнього процесу мовного спілкування як важливої форми людської діяльності, предметом якої є думка, продуктом – висловлювання, а діалогічне мовлення – її цілеспрямованим засобом реалізації.

У сучасному мовознавстві вивчення діалогічності дискурсивних текстів пов'язують головним чином із дискурсивною теорією видатного мовознавця і філософа ХХ ст. М. М. Бахтіна. Спираючись на лінгвістичні дослідження В. фон Гумбольдта, який уперше ввів принцип діалогу, М. М. Бахтін представив найбільш глибоке розуміння діалогічності. Саме поняття діалогу у вузькому значенні (як протиставлення монологічному висловлюванню однієї особи) тлумачать як обмін взаємозумовленими репліками, як «одну з форм мовлення, за якої кожне висловлення прямо адресоване співрозмовнику й виявляється обмеженим безпосередньою тематикою розмови» [5, с. 132].

Дослідження М. М. Бахтіном комунікативної взаємодії учасників спілкування (зокрема, діалогічних відношень) стали підґрунтям розробки теорії діалогізму, скованої на вивчення діалогічних відношень у широкому значенні та діалогічності як визначальної ознаки тексту й дискурсу. За М. М. Бахтіном, «діалогічні відношення становлять явище, набагато ширше, ніж діалогічне мовлення у вузькому значенні» [7, с. 215-216]. А саме поняття «діалогічність» являє собою «особливу форму взаємодії між рівноправними й рівнозначними свідомостями» [1, с. 327].

Згідно з теорією діалог визначений як форма існування мови, пов'язана з соціальною природою й комунікативною функцією; діалогічне спілкування – як сфера прояву мовної діяльності людини, а мовне спілкування у формі діалогу – як конкретне втілення мови в її специфічних засобах, як певна мовна структура.

Важливою рисою діалогічності, на думку М. М. Бахтіна, є незавершеність, пов'язана з потенційною можливістю відповіді чи реакції. Діалогізм релевантний своєю динамічністю. Нелінійність моделі спілкування характеризує відтворення процесу появи нового змісту в контексті висловлення як результату активної взаємодії адресата й адресанта. Отже, діалогічний метод передбачає врахування двох можливих думок й усіх тих, які можуть виникнути в процесі комунікації.

Діалогічність мовлення являє собою взаємодію мовців, виражену в тексті за допомогою мовних засобів. Це співвідношення смислових позицій із урахуванням реакцій адресата, а також експлікація в тексті ознак діалогу.

Погляди М. М. Бахтіна та інших дослідників на діалогічну природу спілкування сприяли формуванню у функціональній стилістиці думки про те, що мовне спілкування загалом діалогічне, а діалогічність є формою існування мови у мовленні [3, с. 11]. Це дає підстави стверджувати про наявність діалогічності в наукових текстах. Так, Г. М. Кучинський довів принципову діалогічність творчого наукового мислення, яка виявляється у формі самоконтролю, коригування, у комплексах типу «питання-відповідь» [4]. Науковий текст становить діалог (дискусійний, полемічний) різних точок зору вчених, які можуть підтверджувати, підтримувати чи спростовувати, критикувати погляди на те чи інше питання, а також висловлювати особисту думку. Окрім полемічного спілкування кількох дослідників, науковий текст є діалогом між автором і читачем. Саме дискусія та полеміка є основними складниками наукового спілкування, органічною формою його викладу.

Ураховуючи структуру мовного акту та взаємодії комунікантів, М. М. Кожина визначила види діалогічності писемного наукового мовлення, а також встановила основні способи вираження діалогічності. Серед них: 1) «розмова» з іншою згадуваною особою/особами, ідейними (теоретичними) опонентами чи однодумцями; 2) порівняння двох і більше точок зору, які, зазвичай, під час аналізу оцінює автор; 3) «розмова» з читачем, залучення його до спільних міркувань, прагнення повернути його увагу до змісту повідомлення; 4) «розмова» зі своїм другим, об'єктивованим «Я» (у тексті вона представлена як діалог-самоаналіз, самоконтроль чи діалог різних логік з метою перевірки доказів) [6, с. 47-48].

У наукових текстах економічного дискурсу перший та другий способи репрезентовані через використання чужої мови: а) прямої: *«Широкий перелік результатуючих цілей інвестування інституційними інвесторами представлено В. Пластуном, який робить висновок, що інституційні інвестори «формують портфелі фінансових активів для отримання прибутку..., забезпечення стабільного рівня доходу, досягнення інших інвестиційних цілей»»* (Економіст. – 2015. – № 5. – С. 48) та б) непрямої: *«Під сталим розвитком Л. Руденко, А. Третяк, І. Устінова та інші розуміють такий розвиток, який надаватиме можливість на довгостроковій основі забезпечувати стабільне економічне зростання та сприятиме задоволенню поточних потреб у теперішній момент часу і не ставитиме під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби»* (Економіст. – 2015. – № 5. – С. 54).

Варто зауважити, що в науковому мовленні учасниками діалогу є одночасно автор цитати та особа, яка цитує. Експресія таких посилань на думку іншого ученого більш чи менш виражена в суб'єктивній оцінці інформації автора статті, який використовує цитату. Наприклад: *«О. Терещенко слушно зазначає, що вхідні та вихідні грошові потоки слід координувати»*

вати таким чином, щоб у будь-який час підприємство було спроможним виконати свої поточні платіжні зобов'язання, а цього можна досягти дотриманням фінансової рівноваги в довгостроковому періоді; <...>» (Економіст. – 2014. – № 6. – С. 64). Прямі й непрямі мови як основні засоби діалогічності релевантні активністю вживання в наукових текстах економічного дискурсу. Вони повною мірою вказують на діалогічність відносин комунікантів, імітуючи тим самим форми власне діалогу.

Третій спосіб вираження діалогічності в наукових текстах економічного дискурсу реалізовано:

а) у дієслівних формах 1-ї особи множини дійсного способу. Наприклад: «**Визначимо** функціонально-планувальні фактори, що підвищують споживчу якість розташованих поруч з автодорогами земельних ділянок. **Встановимо** факти впливу на сталий розвиток автодорожнього будівництва при визначенні вартості земель населених пунктів, розташованих поруч з автодорогами. Надалі **виділимо** межі впливу автодоріг на суміжні території населених пунктів» (Економіст. – 2015. – № 1. – С. 37).

б) у сполученні інфінітиву з експресивно-виразними лексемами в повідомленнях спонукальної модальності. Наприклад: «**Доцільно звернути увагу на те, що визначення корпоративної стійкості, обґрунтоване на основі теорії систем і синергетичного підходу, характеризує поняття, що не тотожне корпоративному сталому розвитку**» (Економіст. – 2015. – № 6. – С. 30). Такі конструкції сприяють активізації мислення адресата, а встановлення автором статті модальності переконаності формують у читача відчуття істинності нового знання;

в) через прямі запитання, які привертають увагу читача, залучають до спільних роздумів. Це можуть бути різні експресивно-прагматичні конструкції питальної модальності, зокрема:

– власне-питальні речення: «Окрім цього, необхідно дістати відповідь на такі питання (параметри інфляційного таргетування): 1. **Хто відповідатиме за встановлення та виконання таргету (державна/центральный банк/змішана модель)?** 2. **Який операційний таргет має бути встановлено (індексу споживчих цін (ІСЦ)/базовий індекс (споживчий кошик))?** 3. **Яке значення матиме таргет (кількісний вираз, число)?** 4. **Який тип таргету необхідно обрати (інтервальний/крапковий/змішаний)?** <...> Давайте спробуємо дати відповіді на ці запитання для України» (Економіст. – 2014. – № 12. – С. 2);

– питально-риторичні речення: «Тоді з'являться нові можливості для вдосконалення практичної підготовки студентів аграрних ВНЗ, оскільки, як показує дійсність, приватні вітчизняні підприємці неохоче піклуються про зростаючу інтелектуальну зміну трудівників села, адже прагнуть миттєвої вигоди – отримати відразу фахівців із досвідом. **А де їх взяти?**» (Економіст. – 2014. – № 5. – С. 41).

Четвертий спосіб діалогічної організації наукових текстів має зв'язок головним чином із міркуваннями автора, а в економічному дискурсі цей спосіб репрезентовано за допомогою:

1) вставних слів, які виражають суб'єктивну оцінку повідомлюваного з елементами емоційності: «**На жаль**, нині посилення економічного тиску з метою раціоналізації використання водних ресурсів не буде підтримане суспільством та не призведе до очікуваних позитивних наслідків» (Економіст. – 2013. – № 1. – С. 52); підкреслюють перебіг міркувань: «**Таким чином**, проаналізувати діяльність досліджуваної компанії з використання інтернет-реклами можна, зокрема, шляхом набору назви товару, що виробляє або реалізує фірма, у найбільш використовуваних пошукових системах» (Економіст. – 2013. – № 8. – С. 49).

2) питальних речень, а саме – діалогічних комплексів «питання-відповідь». Наприклад: «**У потенційного інвестора, який буде зацікавлений у належному функціонуванні об'єкта (автодороги та прилеглих до неї земельних ділянок), звісно, виникатиме запитання: який же ефект він отримуватиме в майбутньому від вкладених інвестицій? Розглядаючи дане питання крізь призму сталого розвитку, можемо стверджувати, що отримуватиметься триєдиний економіко-соціо-екологічний ефект (табл. 7)**» (Економіст. – 2015. – № 1. – С. 38-39). Особливість діалогічності комплексів «питання-відповідь» полягає не тільки в наявності проблемних питань, але й у прогнозуванні автором питань адресата, на які він дає відповіді в статті, тим самим виражаючи автодіалогічність.

Діапазон синтаксичних явищ діалогічної організації економічного дискурсу, зокрема наукового мовлення, є досить широким. А частота використання мовних засобів діалогічності, як слушно зауважує М. М. Кожина, зростає в наукових текстах, які позначаються новизною змісту чи мають суто теоретичний характер [2, с. 147].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, діалогічність є суттєвою ознакою наукового мовлення, формою презентації якої є діалогічне мовлення, що повною мірою виражає діалогічні відношення в тексті. У писемному науковому мовленні експліцитність прояву діалогічності має чітко екстралінгвістичні особливості та специфіку. Діалогічність писемного наукового мовлення економічного дискурсу експлікована значною кількістю синтаксичних засобів на позначення взаємодії комунікантів (автор (Я) – учений (ВІН), автор (Я) – автор (Я) та автор (Я, МИ) – читач).

Подальші дослідження передбачають більш детальне вивчення зазначених синтаксичних засобів діалогізації наукових текстів сучасного українського економічного дискурсу в аспекті експресивності та комунікативної прагматики.

Література:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Кожина М. Н. Выражение диалогичности в естественнонаучных текстах / М. Н. Кожина // Стилистика текста в коммуникативном аспекте: Межвуз. сб. науч. трудов. – Пермь, 1987. – С. 146–152.
3. Кожина М. Н. О диалогичности письменной научной речи: учеб. пособие по спецкурсу / М. Н. Кожина. – Пермь : ПГУ, 1986. – 91 с.
4. Кучинский Г. М. Диалог и мышление / Г. М. Кучинский. – Минск : Изд-во БГУ, 1983. – 190 с.
5. Словарь лингвистических терминов / [под ред. О. С. Ахмановой]. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 606 с.
6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, 2003. – 696 с.
7. Филиппов К. А. Лингвистика текста: [курс лекций] / К. А. Филиппов. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. – 331 с.